

Informativni dokument

januar 2018

CPT/Inf(2018)5

Informativni dokumenti se objavljuju prema ovlaštenju Izvršnog sekretara CPT-a.

Njihov cilj je predstaviti standarde CPT-a o nekim ključnim pitanjima. Međutim, ovi standardi nisu iscrpni, posebno u pogledu referenci na izveštaje o posetama CPT-a pojedinim zemljama.

Žene u zatvoru

Uvod

- U vršenju svog mandata, CPT nastoji ispitati tretman i uslove boravka svih kategorija zatvorenih lica, uključujući žene. Žene obično čine veoma mali dio ukupne zatvorske populacije, iako je njihov broj u porastu u nekim zemljama.¹ Važno je da ih karakterišu posebne potrebe i ranjivost u nekim aspektima koje muškarci nemaju. U kombinaciji sa ovim razlikama, činjenica da je žena puno manji broj u zatvorima predstavlja celi spektar izazova za zatvorske uprave, što često rezultira nepovoljnijim tretmanom u poređenju sa zatvorenim muškarcima. Ovo proističe iz činjenice da su zatvorska pravila i objekti napravljeni za zatvorsku populaciju u kojoj se muški zatvorenici smatraju normom.
- Bez obzira jesu li ili nisu na izvršenju zatvorske kazne, žene moraju uživati osnovno pravo da ne budu predmet diskriminacije – direktno ili indirektno – na osnovu svog biološkog pola ili roda. Suštinska jednakost može zahtevati usvajanje posebnih mera kako bi se odgovorilo na postojeće nejednakosti. Kao i u zajednici, možda će zatvorske uprave trebati poduzeti posebne mere kako bi se osiguralo da žene uživaju jednaka prava kao i muškarci. Sve više preovladava uverenje da prednosti koje sa sobom nosi potpuna suštinska jednakost polova u svim oblastima kreiranja politike treba proširiti na sprečavanje zlostavljanja u zatvoru. Stoga je potrebno uložiti veće napore kako bi se osigurao nadzor nad radom zatvora koji poštuje razliku između polova, nadzor koji je usklađen sa mogućim dodatnim problemima na koje nailaze žene u zatvoru.
- Žene u zatvoru čine grupu sa određenim potrebama, biološkim kao i polno specifičnim. Neke žene zatvorenice takođe su posebno ranjive zbog svoje socijalne situacije i kulturoloških uloga. Postoji rizik od zanemarivanja specifičnih potreba žena, posebno zato što su one manjinska kategorija zatvorenika. Važno je da se uzme u obzir određeni broj faktora kad se radi o ženama zatvorenicama, posebno svih oblika fizičkog, seksualnog ili psihološkog nasilja, uključujući nasilje u porodici, od kojeg su možda patile pre dolaska u zatvor, visok nivo potreba za zaštitom mentalnog zdravlja, visok nivo zavisnosti od alkohola ili droga, specifične potrebe za zdravstvenom zaštitom (na primjer, reproduktivno zdravlje), odgovornost za brigu o njihovoj deci i/ili njihovim porodicama, te visoka verovatnoća viktimizacije nakon otpusta iz zatvora i napuštanje od strane njihovih familija.²

¹ SPACE I 2015 zabilježio je srednji procenat od 5.2% žena zatvorenica u odnosu na ukupnu zatvorsku populaciju, što je porast sa 4.7% u 2013., bez obzira na ukupno smanjenje zatvorske populacije u istom periodu. Tokom 2015. veoma mali broj zemalja Saveta Evrope je imao ukupnu žensku zatvorsku populaciju veću od 7%.

² [Ireland: 2014 visit, paragraph 86](#). Irska, poseta 2014., odlomak 86. Videti takođe, npr., Pravila 41, 42 i 44 UN Pravila za tretman zatvorenica i vanzatvorske mere za žene koje su počinile krivična dela ("Bankoška pravila").

- Žene bi trebale da borave u okruženju koje odgovara njihovim potrebama. Međutim, izazovi koji prate sačinjavanje posebnih odredbi koje bi pratile boravak žena u zatvoru, obzirom da je broj žena u zatvoru mali, često rezultuje time da se žene drže na ograničenom broju lokacija (ponekad je to daleko od njihovih domova i porodica, uključujući decu o kojoj žene brinu³), u prostorijama koje su prvobitno projektovane za (a možda ih moraju i deliti sa njima⁴) muške zatvorenike.⁵
- Ovaj informativni dokument predstavlja osnovne standarde koje je CPT izradio do sada, vezano za punoletne žene u zatvoru. Namera mu nije obuhvatiti potpuni spektar standarda koji se primenjuju uopšte na sve zatvorene osobe, uključujući žene. Mnoga od pitanja kojima se dokument bavi mogu se takođe, zahvaljujući analogiji, primeniti na druge kategorije zatvorenih lica, kao što su transrodna lica ili maloletne zatvorenice.
- Standardi CPT-a u ovoj oblasti se stalno razvijaju. Oni ne bi trebali da se posmatraju odvojeno od međunarodnih instrumenata kao što su Evropska konvencija o ljudskim pravima i relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, Evropska zatvorska pravila⁶ Saveta Evrope, Pravila Ujedinjenih nacija za tretman žena zatvorenica i vanzatorske mjere za žene koje su počinile krivična dela ("Bangkoška pravila ili Pravila iz Bangkoka")⁷ i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za tretman zatvorenika ("Mandelina pravila" ili "Pravila Nelsona Mandele").⁸

1. Odgovarajući smeštaj

- CPT je preporučio da se zatvorske uprave udalje od velikih smeštajnih objekata ili spavaonica sa velikim brojem kreveta, u korist **manjih jedinica podobnih za organizaciju svakodnevnog života**. Žene nisu izuzetak: manje životne jedinice omogućavaju pristup koji se lakše prilagođava njihovim specifičnim potrebama.⁹
- Prema iskustvima CPT-a, iako se nasilje među ženama u zatvoru zaista i može desiti, nasilje nad ženama koje vrše muškarci (i, konkretnije, seksualno nasilje, uključujući verbalno nasilje sa seksualnim konotacijama) je mnogo učestaliji fenomen. Stoga, žene u zatvoru trebaju, u principu, boraviti **u fizički odvojenom prostoru od prostora koji zauzimaju bilo koji muškarci** unutar iste ustanove.¹⁰
- CPT je naišao na neke specifične **situacije u kojima zatvori dozvoljavaju muškarcima i ženama da dele smeštaj** kako bi se ostvarila "normalnost", odn. kako bi se promovisali uslovi života koji su približni koliko je to god moguće uslovima života u zajednici, da zatvorenici preuzmu odgovornost za sopstvene živote. Bez obzira na ovo, treba posvetiti više pažnje uspostavljanju i praćenju kriterijuma za upućivanje i žena i muškaraca u ovakva odeljenja, te obezbeđenju rigoroznog nadzora odnosa između dotičnih zatvorenika i zatvorenica. Jasno je da lica za koja je verovatno da će zloupotrebljavati druge ili koja su posebno ranjiva prema zlostavljanju, ne treba smeštati u takva odeljenja. Kakav god da je dogovor vezano za smeštaj u ova odeljenja, od suštinske je važnosti da se poduzmu

³ [Ireland: 2014 visit, paragraph 110](#). Irska, poseta 2014., odlomak 110

⁴ Vidjeti npr., [Ukraine: 2000 visit, paragraph 77](#). Ukrajina, poseta 2000., odlomak 77

⁵ Extract from the [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 21](#). Izvadak iz 10. Opšteg izvještaja o aktivnostima CPT-a, odlomak 21

⁶ Preporuka (2006) 2 Komiteta ministara Saveta Evrope, usvojena 11. januara 2006.

⁷ Rezolucija Generalne skupštine UN 65/229, usvojena 21. decembra 2010.

⁸ Rezolucija Generalne skupštine UN 70/175, dodatak, usvojena 17. decembra 2015.

⁹ [Georgia: 2003-2004 visits, paragraph 86](#); [Slovenia: 2006 visit, paragraphs 52 and 55](#); [United Kingdom \(Scotland\): 2012 visit, paragraph 44](#). Gruzija, poseta 2003/2004, odlomak 86; Slovenija, poseta 2006, odlomci 52 i 55; Ujedinjeno Kraljevstvo (Škotska), poseta 2012, odlomak 44

¹⁰ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 24](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 24

proaktivne mjere kako bi se sprečilo seksualno iskorišćavanje u slučajevima u kojima muški zatvorenici i žene zatvorenice dolaze u kontakt u zatvorskom okruženju.¹¹

- CPT je naišao na slučajeve brojnih žena u zatvorima kojima, iz raznih razloga, nije obezbeđen **odgovarajući smeštaj**. Mali broj objekata namenjenih ženama ponekad su i prenatrpani. Ipak, mehanizmi ranijeg otpusta predviđeni u slučaju prenatrpanosti ne nude se ženama koje nemaju gde nakon izlaska iz zatvora, na primer, ako nije na raspolaganju sklonište za beskućnike.¹² Nedostatak kapaciteta¹³ ili odgovarajućih specijalizovanih objekata za žene,¹⁴ zahtevi za odvojenim smeštajem različitih kategorija (pritvor/osuđeni; kratke/duge kazne; preventivni pritvor), ili činjenica da u ustanovi boravi samo jedna žena, mogu rezultovati time da je neka žena smeštena na duži period vremena u pritvorskoj jedinici i da je podvrgnuta nepotrebno restriktivnom režimu,¹⁵ ili je ona možda *de facto* podvrgnuta režimu sličnom samici (eng. solitary confinement).¹⁶ U takvim slučajevima, organi vlasti trebaju pokušati premestiti tu zatvorenicu u odgovarajući smeštaj; ako takav premeštaj nije moguć, organi vlasti bi trebali uložiti potrebne napore kako bi obezbedili toj zatvorenici **svrsishodne vanćelijske aktivnosti i odgovarajuće kontakte sa drugim ljudima**.¹⁷

2. Jednak pristup aktivnostima

- Žene u zatvoru bi trebale uživati pristup **sveobuhvatnom programu svrsishodnih aktivnosti** (rad, obuka, obrazovanje i sport) **na jednakoj osnovi kao i muškarci**. Delegacije CPT-a koje vrše posete prečesto nailaze na situacije u kojima se ženama zatvorenicama nude aktivnosti koje se smatraju “odgovarajućim” za njih (kao što je šivenje ili ručni rad), a isključuju se iz stručnog osposobljavanja koje je rezervisano za muškarce. Mali broj žena može značiti da se formiranje radionice isključivo za njih ne smatra održivim. Međutim, takav diskriminirajući pristup može jedino poslužiti tome da se pojačaju već prevazišli stereotipi o društvenoj ulozi žena.¹⁸
- Takođe će možda želeti da se razmotri ponuda **aktivnosti** u zatvoru – uključujući pristup vanjskim šetalištima ili prostorima za vežbanje – **u kojima i muškarci i žene mogu učestvovati zajedno**,¹⁹ pod uslovom da ovi koji učestvuju u takvim aktivnostima pristaju na takav dogovor i da se lica pažljivo biraju i nadziru na odgovarajući način.²⁰

¹¹ [Denmark: 2014 visit, paragraph 31](#). Danska, poseta 2014, odlomak 31

¹² [Ireland: 2014 visit, paragraphs 89 and 91](#). Irska, poseta 2014, odlomci 89 i 91

¹³ [Ibid., paragraph 97](#); [United Kingdom \(Scotland\): 2012 visit, paragraph 44](#). Isto, odlomak 97, UK (Škotska), poseta 2012, odlomak 44

¹⁴ [Spain: 2007 visit, paragraph 100](#); [United Kingdom \(Scotland\): 2012 visit, paragraph 64](#). Španija, poseta 2007, odlomak 100; UK (Škotska), poseta 2012, odlomak 64

¹⁵ [Luxembourg: 2015 visit, paragraph 43](#). Luksemburg, poseta 2015, odlomak 43

¹⁶ [Latvia: 2007 visit, paragraphs 70 and 72](#); [Germany: 2013 visit, paragraphs 26 and 28](#). Latvija, poseta 2007, odlomci 70 i 72; Nemačka, poseta 2013, odlomci 26 i 28

¹⁷ [Liechtenstein: 2016 visit, paragraph 36](#); on alleviating the effects of *de facto* solitary confinement through regime activities, see also part 2 below. Lihtenštajn, poseta 2016, odlomak 36 o ublažavanju efekata *de facto* samice u režimu aktivnosti, videti takođe dio 2 dole

¹⁸ [Montenegro: 2013 visit, paragraph 53](#); [the Netherlands \(Caribbean Part\): 2014 visit, paragraph 158](#); [Switzerland: 2011 visit, paragraph 62](#). Crna Gora, poseta 2013, odlomak 53, Holandija (Karipski dio), poseta 2014, odlomak 158, Švajcarska, poseta 2012, odlomak 62

¹⁹ [United Kingdom \(Gibraltar\): 2014 visit, paragraph 32](#). UK (Gibraltar), poseta 2014, odlomak 32

²⁰ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 24](#); [Czech Republic: 2006 visit, paragraph 68](#); [Liechtenstein: 2016 visit, paragraph 36](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 24, Češka Republika, poseta 2006, odlomak 68, Lihtenštajn, poseta 2016, odlomak 36

3. Adekvatna higijena i zdravstvena zaštita

Higijena

- **Specifične higijenske potrebe** žena trebale bi biti zadovoljene na odgovarajući način. Uredan pristup sanitarnom čvoru i prostorijama za održavanje higijene, odgovarajuća količina osnovnih higijenskih potrepština, kao što su higijenski ulošci i tamponi, te bezbedan način odlaganja krvlju umrljanih proizvoda, od posebnog su značaja. Propust da se žene u zatvoru opskrbe takvim proizvodima može dovesti, samo po sebi, do ponižavajućeg tretmana.²¹
- Svi zatvorenici bi trebali imati **pristup toaletima** u svakom momentu. Nije prihvatljivo, u nedostatku sanitarnog čvora unutar same ćelije, ne obezbediti uredan pristup toaletu zbog nedovoljnog broja osoblja. Uredan pristup sanitarnom čvoru je još i važniji kada se radi o ženama, imajući na umu njihove specifične potrebe tokom menstrualnih perioda.²² Pozitivna diferencijacija u smislu **dodatnog pristupa tuš kabinama ili kupatilima** takođe može da bude potrebna.²³

Zdravstvena zaštita

- Zdravstvena zaštita koja se pruža licima lišenim slobode trebala bi biti po standardima jednaka onoj koja se pruža populaciji u zajednici.²⁴ Garancije da se poštuje ovaj princip **jednake nege** u pogledu žena u zatvoru zahteva da zdravstvenu zaštitu pružaju doktori i medicinski tehničari koji su prošli specifičnu obuku u pogledu pitanja ženskog zdravlja, uključujući ginekologiju.²⁵
- U meri u kojoj je **preventivna zdravstvena zaštita** posebno važna za žene, kao što je skrining na rak dojke i jajnika, dostupna u zajednici, ona bi takođe trebala biti ponuđena ženama u zatvoru.²⁶
- Odgovarajuća količine **lekova** specifično potrebnih ženama takođe bi trebala da bude dostupna u zatvoru, čime se omogućava ženama koje su započele lečenje prije stupanja na izvršenje kazne da nastave takav tretman lekovima u zatvoru.²⁷
- **Pilule za kontracepciju**, bez obzira na razloge zbog kojih su prepisane, ne bi trebale biti uskraćene ženama koje žele da ih koriste.²⁸ Ženino pravo na telesni integritet ne umanjuje činjenica da ona izdržava kaznu u zatvoru. Ako su **pilule za prekid trudnoće i/ili drugi načini prekida trudnoće u kasnijim fazama trudnoće** dostupni ženama u zajednici, oni bi trebali biti dostupni pod istim uslovima i ženama u zatvoru.²⁹

---

²¹ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 31](#); [Estonia: 2012 visit, paragraph 60](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 31, Estonija, izveštaj 2012, odlomak 60

²² [Bulgaria: 2006 visit, paragraph 85](#). Bugarska, poseta 2006, odlomak 85

²³ [Ibid., paragraph 55](#). Isto, odlomak 55

²⁴ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 32](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 32

²⁵ [Ibid., paragraph 32](#). Isto, odlomak 32

²⁶ [Ibid., paragraph 32](#). Isto, odlomak 32

²⁷ [Ibid., paragraph 33](#). Isto, odlomak 33

²⁸ [Ibid., paragraph 33](#). Isto, odlomak 33

²⁹ [Ibid., paragraph 32](#). Isto, odlomak 32

- CPT je naišao na mnogo **žena zatvorenica koje pate od ozbiljnih poremećaja ličnosti i poremećaja ponašanja**, i/ili imaju **istoriju nanošenja samopovreda, zlostavljanja i napuštanja**. Ako takve zatvorenice ne ispunjavaju kriterijume za premeštaj u psihijatrijsku bolnicu, treba usvojiti pristup koji se zasniva na više elemenata, a koji obuhvaća pomoć kliničkih psihologa u osmišljavanju individualnih programa, uključujući psiho-socijalnu podršku, savetovanje i tretman. Nedostatak takvih programa može doneti sa sobom porast broja incidenata vezanih za nanošenje samopovreda i prekomernu upotrebu produženog trajanja usamljenja (eng. use of prolonged segregation).³⁰

4. Pre-natalna, post-natalna i briga za dete

Detaljnu prirodu ovog dela dokumenta ne treba shvatiti kao podršku CPT-a zatvaranju trudnica ili majki, sa ili bez njihove male dece. Upravo suprotno, Komitet je na primer, posebno preporučio izricanje **alternativnih mera pritvoru** u pogledu trudnih djevojaka i mladih majki.³¹ Ovaj dio dokumenta navodi minimalne standarde kojih se treba pridržavati u slučajevima u kojima se ne primenjuju takve vanzatsvorske alternativne mere, a trudne žene ili majke – sa ili bez svoje djece – ostaju u zatvoru.

- Treba uložiti sve napore da se odgovori na specifične **prehrambene potrebe trudnih žena u zatvoru** kojima treba ponuditi ishranu bogatu proteinima, bogatu svežim voćem i povrćem.³²
- Očito je da se **bebe ne bi trebale rađati u zatvoru**, a uobičajena praksa država članica Saveta Evrope izgleda da je premestiti trudne žene u bolnice u zajednici.³³ Bez obzira na to, s vremena na vreme, CPT se susreće sa primerima **trudnih žena koje su vezane lisicama ili na neki drugi način uz krevet ili za neki drugi komad nameštaja** tokom ginekoloških pregleda i/ili samog poroda. Takav pristup je potpuno neprihvatljiv, i može se okvalifikovati kao neljudsko ili ponižavajuće postupanje. Mogu se i trebaju se iznaći drugi načini poštovanja mera bezbednosti.³⁴
- **Majkama dojiljama** treba obezbediti **dodatnu ishranu** u skladu sa postojećim smernicama za ovu kategoriju žena.³⁵
- Mnoge žene u zatvoru su primarni skrbnici za decu i ostale članove porodice, na čije dobrostanje negativno može da utiče izdržavanje zatsvorske kazne. Jedno posebno problematično pitanje u ovom kontekstu je **da li – i, ako da, koliko dugo – bebe i mala deca trebaju biti u mogućnosti ostati sa svojim majkama u zatvoru**. Ovo je teško pitanje za odgovoriti imajući na umu, s jedne strane, zatvori očito nisu odgovarajuće okruženje za bebe i malu decu dok, s druge strane, nasilno razdvajanje majki i dece do tri godine starosti (eng. infants) jeste jako nepoželjno.³⁶

³⁰ [United Kingdom \(Scotland\): 2012 visit, paragraph 74](#). UK (Škotska), poseta 2012, odlomak 74

³¹ [24th General Report on the CPT's activities, paragraph 117](#). See also Rule 64 of the "Bangkok Rules". 24. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 117. Videti takođe Pravilo 64 "Bankoških pravila".

³² [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 26](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 26

³³ [Ibid., paragraph 27](#). Isto, odlomak 27

³⁴ [France: 1991 visit, paragraph 90; 10th General Report on the CPT's activities, paragraph 27](#). Francuska, izvštaj 1991, odlomak 90, 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 27

³⁵ [Romania: 2014 visit, paragraph 99](#). Rumunija, poseta 2014, odlomak 99

³⁶ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 28](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 28

- Vodeći principi u svim slučajevima trebaju biti **dobrobit i najbolji interesi deteta**. To podrazumeva posebno da svaka pre- i post-natalna nega koja se pruža u zatvoru treba biti jednaka onoj koja je dostupna u zajednici.³⁷
- U zatvoru, pravo na majčinstvo ne treba ugrožavati više nego je potrebno iz bezbednosnih razloga i lične bezbednosti deteta. **Dobar kontakt između majke i deteta** je u interesu oboje. On može pomoći rehabilitaciji zatvorenice i unapređenju njenih sposobnosti da preuzme odgovornost za sebe i za svoje dete. Majke u zatvoru bi zato trebale biti smeštene zajedno sa svojim bebama nakon poroda i trebalo bi ih potaći da doje svoje bebe (osim ako ne postoje neki valjani medicinski razlozi).³⁸ Može se smatrati neljudskim ili ponižavajućim za dete ako se ono odmah nakon rođenja udalji od majke. Majci i detetu treba dozvoliti da budu zajedno barem neki izvestan period vremena.³⁹
- **Sve dok dete boravi u zatvoru**, majka bi trebala moći provesti odgovarajući vremenski period svaki dan sa svojim detetom;⁴⁰ oni bi trebali biti smešteni u odgovarajućem okruženju koje nema odlike zatvora,⁴¹ u smislu prostora, nameštaja i pristupa pomagalicama za kuvanje i pranje.⁴² Odgovarajuće grijanje/hlađenje i dobar pristup svežem vazduhu i prirodnoj svetlosti su takođe veoma bitni.⁴³ Na specifične sanitarne i higijenske potrebe majki treba adekvatno odgovoriti, uključujući pristup dobrim sanitarnim prostorijama, te obezbeđenje sanitarnih i higijenskih proizvoda (pelene, sapun, šampon, prašak za pranje veša, i odeća, na primer) prema potrebi, kao i odgovarajućom hranom za dojenčad.⁴⁴ Ekvivalent jaslica ili vrtića takođe treba obezbediti, zajedno sa podrškom osoblja specijalizovanog za post-natalnu i pedijatrijsku negu.⁴⁵
- Takođe treba postojati **adekvatan odnos i saradnja između osoblja zaposlenog u zatvoru u odeljenjima za majke i decu i zdravstvene službe i drugog zatvorskog osoblja** koje je u kontaktu sa majkama u zatvoru.⁴⁶
- Omogućavanje **čuvanja djece od strane članova porodice izvan zatvorske ustanove** takođe može pomoći da se obezbedi da se podeli teret odgajanja deteta (na primer, može da se uključi otac deteta). Ako ovo nije moguće, **pristup jaslicama ili vrtiću** može da omogući ženama zatvorenicama da učestvuju u radnim i drugim aktivnostima unutar zatvora u većoj meri nego što bi to inače bilo moguće.⁴⁷
- CPT je naišao na situacije u kojima bebi koja je u pratnji svoje majke nije dozvoljen ulazak u zatvor. Majci u zatvoru uvijek treba omogućiti da prisustvuje **posetama članova porodice zajedno sa svojom bebom**. Zabrana takvih poseta je i neprihvatljiva i neopravdana. Ovo bi narušilo odnos deteta sa njegovim ili drugim članovima porodice, i ne bi olakšalo proces detetovog kasnijeg napuštanja zatvora.⁴⁸

³⁷ [Ibid., paragraph 29](#); [United Kingdom: 1990 visit, paragraph 124](#); [Spain: 1994 \(April\) visit: paragraph 136](#). Isto, odlomak 29, UK, poseta 1990, odlomak 124, Španija, poseta 1994 (april), odlomak 136

³⁸ [Russian Federation: 2001 visit, paragraph 89](#). Ruska federacija, poseta 2001, odlomak 89

³⁹ [Luxembourg: 1993 visit, paragraph 44](#); see also [Czech Republic: 2014 visit, paragraph 82](#). Luksemburg, poseta 1993, odlomak 44, videti takođe Češka Republika, poseta 2014, odlomak 82

⁴⁰ [Russian Federation: 2001 visit, paragraph 89](#). Ruska federacija, poseta 2001, odlomak 89

⁴¹ [Italy: 2016 visit, paragraph 73](#). Italija, poseta 2016, odlomak 73

⁴² [Ireland: 2014 visit, paragraph 102](#). Irska, poseta 2014, odlomak 102

⁴³ [Ibid., paragraph 102](#). Isto, odlomak 102

⁴⁴ [Ibid., paragraph 102](#). Isto, odlomak 102

⁴⁵ [3rd General Report on the CPT's activities, paragraph 66](#). 3. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 66

⁴⁶ [Russian Federation: 2001 visit, paragraph 89](#). Ruska federacija, poseta 2001, odlomak 89

⁴⁷ [10th General Report of the CPT's activities, paragraph 29](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 29

⁴⁸ [Romania: 2014 visit, paragraph 100](#). Rumunija, poseta 2014, odlomak 100

- Dugoročne mehanizme, posebno u vezi sa **premeštajem deteta u zajednicu**, što obuhvaća odvajanje od majke, treba utvrditi u svakom pojedinačnom slučaju u svetlu pedijatrijsko-psihijatrijskog i medicinsko-socijalnog mišljenja;⁴⁹ nakon što je dete smešteno na brigu ustanove izvan zatvora, trebao bi postojati stalni angažman majke u zatvoru u prevaspitanju djeteta.⁵⁰

5. Rukovođenje zatvorom koje uzima u obzir rodnu osjetljivost, osoblje i obuka

- Od suštinske je važnosti da sva odeljenja unutar zatvora u kojima su smeštene žene u svakom momentu imaju dovoljan broj **ženskog zatvorskog osoblja**.⁵¹ U ženskim zatvorima ili zatvorskim odeljenjima, većina osoblja koje je u kontaktu sa zatvorenicama trebaju da budu žene.⁵²
- **Osoblje oba pola** je takođe važna garancija protiv zlostavljanja u privorima i zatvorima. Prisustvo muškog i ženskog osoblja može doneti koristi i u smislu zatvorskog etosa i povećanja stepena normalnosti u bilo kojem mestu gde su lica pritvorena ili zatvorena, uključujući ali ne i isključivo, ustanove za žene. Osoblje oba pola takođe omogućava odgovarajući raspored osoblja kada se radi o obavljanju zadataka u kojima je nužna rodna osveštenost, kao što su pretresi.⁵³
- CPT je često morao preporučivati da rukovodstva zatvora– uključujući zatvore u kojima su smeštene žene– daju zatvorskom osoblju **jasnu poruku da fizičko zlostavljanje, prekomerna upotreba sile i verbalno zlostavljanje, kao i drugi oblici nepoštovanja ili provokativnog ponašanja vis-à-vis zatvorenika, nisu prihvatljivi i da će se sa takvim slučajevima oštro postupiti**. Konkretno, zatvorski rukovodioci trebaju pokazati dužnu pažnju i iskoristiti sve mere koje su im na raspolaganju da smanje tenzije.⁵⁴ Pored istrage bilo kakvih pritužbi koje se zaprimaju od žena zatvorenica, rukovodioci takođe trebaju biti redovno prisutni u mestima pritvora i zatvora u kojima se nalaze žene, te da stupaju u direktan kontakt sa njima.⁵⁵
- Najveći stepen dužne pažnje je potreban u pogledu **neprikladnog ponašanja i seksualnih odnosa između osoblja i žena u zatvoru**. Bilo kakve navode u ovom smislu treba shvatiti veoma ozbiljno.⁵⁶
- Po mišljenju CPT-a, izrada **specializovanijih programa obuke za osoblje koje radi sa ženama u zatvoru** može biti od suštinskog značaja u odgovaranju na njihove specifične potrebe.⁵⁷

6. Pretresi lica poštujući rodnu pripadnost

- Osobe lišene slobode treba **pretresati** samo osoblje ispod spola. Svi pretresi tokom kojih se od zatvorenika traži da skine odeću treba obavljati izvan vidokruga zatvorskog osoblja suprotnog pola.⁵⁸

⁴⁹ [3rd General Report on the CPT's activities, paragraph 66](#). Treći Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 66

⁵⁰ [Russian Federation: 2001 visit, paragraph 89](#). Ruska federacija, izveštaj 2001, odlomak 89

⁵¹ [Georgia: 2012 visit, paragraph 52](#). Gruzija, izveštaj 2012, odlomak 52

⁵² [Hungary: 2005 visit, paragraph 109](#). Mađarska, izveštaj 2005, odlomak 109

⁵³ [Slovak Republic: 2013 visit, paragraph 99](#). Slovačka Republika, izveštaj 2013, odlomak 99

⁵⁴ [Belgium: 2013 visit, paragraph 58](#); [Georgia: 2007 visit, paragraph 35](#). Belgija, izveštaj 2013, odlomak 58, Gruzija, izveštaj 2007, odlomak 35

⁵⁵ [Hungary: 2005 visit, paragraph 59](#). Mađarska, izveštaj 2005, odlomak 59

⁵⁶ [Ireland: 2014 visit, paragraph 93](#). Irska, izveštaj 2014, odlomak 93

⁵⁷ [Hungary: 2013 visit, paragraph 56](#). Mađarska, izveštaj 2013, odlomak 56

⁵⁸ [10th General Report on the CPT's activities, paragraph 23](#); [the Netherlands: 2016 visit, paragraph 110](#). 10. Opšti izveštaj o aktivnostima CPT-a, odlomak 23; Holandija; poseta 2016, odlomak 110

- **Detaljni pretresi** (eng. strip search -pretresi uz skidanje odjeće) su veoma invazivna i potencijalno ponižavajuća mera. Kada se detaljan pretres smatra neophodnim u nekom konkretnom slučaju, treba uložiti sve razumne napore da se smanji nivo stida. Od pritvorenih i zatvorenih lica koja se pretresaju ne bi pod uobičajenim okolnostima trebalo tražiti da skinu svu odjeću odjednom ili u istom momentu; na primer, licu treba omogućiti da skine odeću iznad struka i da obuče skinute odevne predmete prije nego skine donje delove odeće.⁵⁹
- **Neugodni pretresi** u predelu genitalija i telesnih otvora nose sa sobom rizik od zlostavljanja i zastrašivanja. Treba osmisliti alternativne metode skrininga (eng. screening- detaljan pregled), na primer, uz upotrebu ultrazvučnih pregleda. Vaginalne pretrese, posebno, treba obavljati u izuzetnim okolnostima, samo kada je to apsolutno neophodno na osnovu individualne procene rizika,⁶⁰ i treba biti praćeno odgovarajućim mehanizmima zaštite ljudskih prava.⁶¹ Intimne preglede unutrašnjosti tela treba obavljati samo medicinski profesionalac, s tim da se podrazumeva da taj medicinski profesionalac ne treba biti lekar koji bi lečio pacijenta u pogledu zdravstvenih problema. Pregledi ovakve intimne prirode trebali bi se obavljati na način koji poštuje, u najvećoj mogućoj meri, ličnu bezbednost i dignitet žene.⁶² Svaki pregled takođe treba biti ispravno evidentiran u posebnoj evidenciji.⁶³

7. Kontakt sa vanjskim svetom

Zbog ograničenog broja ustanova u kojima žene mogu izdržavati svoje kazne, one se često nalaze daleko od svojih domova, što negativno utiče na kontakte sa njihovim porodicama i prijateljima.⁶⁴

- U principu, svi zatvorenici trebaju imati mogućnost da **održavaju odnose sa porodicom i prijateljima, a posebno sa svojim bračnim ili vanbračnim partnerima i decom**. Nastavak takvih odnosa može biti od kritične važnosti za sve koji su dio tih odnosa, posebno u kontekstu društvene rehabilitacije zatvorenika. Vodeći princip bi trebao biti promocija kontakta sa vanjskim svetom što je češće moguće.⁶⁵
- Na primer, **otvorene posete** (eng. open visits), koje omogućavaju fizički kontakt sa prijateljima i posebno decom i partnerima, treba biti norma. Odluka o režimu zatvorenih poseta uvek treba biti dobro promišljena i obrazložena, te utemeljena na individualnoj proceni mogućeg rizika.⁶⁶ Ženama u zatvoru treba ponuditi mogućnost **slobodnih ili bračnih poseta** u jednakoj meri kao i muškarcima.⁶⁷ Takođe je važno da se posete sa bračnim ili izvanbračnim partnerima ili drugim bliskim srodnicima, vrše čak i kada su takva lica i sama zatvorena, bilo u istoj ustanovi ili u nekoj drugoj.⁶⁸

⁵⁹ [Italy: 2016 visit, paragraph 44](#). Italija, poseta 2016, odlomak 44

⁶⁰ [Greece: 2009 visit, paragraphs 91 and 92](#). Grčka, poseta 2009, odlomci 91 i 92

⁶¹ The CPT has noted, e.g., that in both France and Greece such searches are subject to prior approval by a prosecutor (see [France: 2010 visit, paragraph 110](#); [Greece: 2011 visit, paragraph 50](#)). CPT je primetio, npr., da i u Francuskoj i u Grčkoj takvi pretresi jesu predmet prethodnog odobrenja tužioca (vidjeti Francuska, poseta 2010, odlomak 110, Grčka, poseta 2011, odlomak 50)

⁶² [Greece: 2009 visit, paragraphs 91 and 92](#). Grčka, poseta 2009, odlomci 91 i 92

⁶³ [Ibid., paragraph 92](#). Isto, odlomak 92

⁶⁴ [Sweden: 1991 visit, paragraphs 109 and 110](#); [Ireland: 2014 visit, paragraph 109](#). Švedska, poseta 1991, odlomci 109 i 110, Irska, poseta 2014, odlomak 109

⁶⁵ [Georgia: 2012 visit, paragraph 56](#). Gruzija, poseta 2012, odlomak 56

⁶⁶ [Bosnia and Herzegovina: 2012 visit, paragraph 53](#); [Portugal: 2008 visit, paragraph 99](#); [Romania: 2014 visit, paragraph 103](#). Bosna i Hercegovina, poseta 2012, odlomak 53, Portugal, poseta 2008, odlomak 99, Rumunija, poseta 2014, odlomak 103

⁶⁷ [Slovenia: 2006 visit, paragraph 87](#). Slovenija, poseta 2006, odlomak 87

⁶⁸ [France \(Reunion\): 2004 visit, paragraph 53](#); [Romania: 2014 visit, paragraph 105](#). Francuska (Reunion), poseta 2004, odlomak 53, Rumunija, poseta 2014, odlomak 105

- Visok procenat žena u zatvoru su majke i primarni skrbnici u porodici. Odvajanje od porodica i dece može imati posebno štetne efekte i na zatvorenike i na njihove porodice, posebno njihovu decu.⁶⁹ U pogledu kritične važnosti održavanja porodičnih veza sa ženama u zatvoru, **kontakt sa njihovim porodicama, uključujući njihovu decu, te skrbnike dece i zakonske zastupnike**, treba ohrabriti i olakšati na sve razumne načine.⁷⁰ **Vreme posete** treba, posebno, omogućiti kontakt sa decom koja se školuju ili sa srođnicima koji su u radnom odnosu koji bi možda mogli biti u pratnji dece.⁷¹ Ženama zatvorenicama bi se moglo dozvoliti da primaju duže ali možda ređe posjete, tako što će se **akumulisati vreme dozvoljenih poseta**.⁷² **Finansijska pomoć** mogla bi se, na primer, obezbediti onim ženama u zatvoru koje nemaju potrebna sredstva da održe redovne kontakte sa svojom decom o kojima brinu ili su zavisna od njih.⁷³

---

⁶⁹ [Ireland: 2014 visit, paragraph 109](#). Irska, poseta 2014, odlomak 109

⁷⁰ [Ibid., paragraph 110](#). See also Rule 26 of the “Bangkok Rules”. Isto, odlomak 110. Videti takođe Pravilo 26 “Bankoških pravila”.

⁷¹ [United Kingdom \(Gibraltar\): 2014 visit, paragraph 56](#). Ujedinjeno Kraljevstvo (Gibraltar), poseta 2004, odlomak 56

⁷² [Armenia: 2015 visit, paragraph 107](#). Armenija, poseta 2015, odlomak 107

⁷³ [Ireland: 2014 visit, paragraph 110](#). Irska, poseta 2014, odlomak 110